

Ἄξιον λόγου τυγχάνει ὅτι ὁ ἐκδότης λίαν ἐπιτυχῶς συνέλεξε διάφορα κείμενα παλαιῶν ἐρευνητῶν τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὴν ἀνωτέρω ἀνθολογίαν τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων. Τέλος οἱ «Προσωκρατικοὶ» τοῦ Α. Μ. ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ σειρᾷ «Modern Studies in Philosophy», τὴν ὁποίαν διευθύνει ὁ Γενικὸς ἐκδότης αὐτῆς καθηγητῆς Amelie Oksenberg Rorty. Ὁμολογουμένως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον ἀποτελεῖ ἀξιόλογον συμβολὴν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς περὶ τῶν προσωκρατικῶν σπουδᾶς. Εἶναι ὄντως μεθοδικῶς συντεταγμένον καὶ ἐπιστημονικῶς τεκμηριωμένον, τόσον ἐπὶ τῶν πηγῶν, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς νεωτέρας ἐρεύνης. Πρὸς τούτοις παρατίθεται ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου πίναξ κυρίων ὀνομάτων, γλωσσάριον καὶ διάφορα ἄλλα, ἅτινα ὡς εἰκὸς βοηθοῦν πάντοτε τὰ μέγιστα τὸν ἀναγνώστην.

A. N. ΖΟΥΜΠΟΣ

* *

DIMITRI OBOLENSKY, **The Byzantine Commonwealth : Eastern Europe, 500—1453.** (History of Civilization). London : Weidenfeld and Nicolson, 1971. Σελ. xiv, 445.

Ὁ τίτλος, ἐν πρώτοις, τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἀτυχῆς πῶς καὶ ἀνακριβής, διότι δὲν περιγράφει τὸ περιεχόμενον καὶ διότι ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἤκιστα θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «Βυζαντινὴ Κοινοπολιτεία ἢ Δημοκρατία» ἐν τῇ ἐννοίᾳ «Διεθνοῦς Κοινότητος Ἐθνῶν καὶ Κρατῶν», ὡς ἀντιλαμβάνεται αὐτὴν ὁ συγγραφεὺς (σελ. 34—85, 203). Ὁ ὑπότιτλος θὰ ἦτο πλεόν εὐστοχος καὶ περιγραφικὸς καθότι κύριον θέμα τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἐξιστόρησις τῶν πολιτικῶν διπλωματικῶν, οἰκονομικῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτιστικῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν Σλαύων—Βουλγάρων, Σέρβων, Κροατῶν, Ρώσων—καὶ Οὐγγρων, ἢ πολιτιστικῆ ἐξέλιξις δηλονότι τῶν λαῶν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Τὸ Βυζάντιον ἐξετάζεται, οὕτως, ὡς βασικὸς παράγων τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως καὶ μὲν ὅν ἐν συσχετισμῷ μετὰ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῶν ὡς ἄνω λαῶν.

Τὸ πλεῖστον τοῦ βιβλίου καλύπτει ἡ ἐξέτασις τοῦ ἔργου τῶν ἱεραποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων, Σλαύων καὶ Ρώσων, τῶν σχέσεων αὐτῶν μετὰ τοῦ Βυζαντίου, καὶ τοῦ ρόλου τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς Σλαυικῆς φιλολογίας. Μέρος, βεβαίως, διατίθεται πρὸς ἐξέτασιν τῆς περιόδου τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξελίξεως τῶν ἐν λόγω λαῶν.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἔργου εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικόν. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορικὴν καὶ φυσικὴν γεωγραφίαν, τὸν οἰκονομικόν, πολιτικόν, στρατηγικόν καὶ πολιτιστικόν ρόλον τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου, ὡς καὶ τὰς κυρίας ἀρτηρίας (Βελιγράδιον—Κων/πολις, Ἐγνατία ὁδὸς κλπ.) ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Ρωσικῶν χωρῶν.

Ὁ τόμος διανθίζεται μὲ 93 ὥραιας φωτογραφίας Βαλκανικῶν καὶ Ἑλληνικῶν τοπίων, Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων ἐν Ἑλλάδι, Ρωσίᾳ, Ρουμανίᾳ, Σερβίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ, μὲ ἀναπαραστάσεις πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐπιδρομῶν Ρώσων καὶ Βουλγάρων κατὰ τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ Ρώσων, τῆς εἰκονομαχίας, τῆς πτώσεως τῆς Κων/πόλεως, κλπ.

Τόσον ἡ γλαφυρά ἀγγλική, ἡ πλήρης βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις καὶ ταξιθετικὴς ὕλης, ὅσον καὶ ἡ τάσις τοῦ συγγραφέως νὰ ἀξιολογήσῃ, δεόντως τὴν πολιτικὴν, ἀνθρωπιστικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐπιρροὴν τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἱεραποστολῆς τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως προσδίδουν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἰδιαιτέραν ἀξίαν καὶ βαρύτητα (σελ. 54, 59, 60—62, 72, 79, 85 κέ., 198, 241, 242—3, 275, 277, 289—90).

Βεβαίως, καθὼς ὄλαι αἱ γενικαὶ εἰσαγωγαί, ἰδίως ὅταν αἱ πηγαὶ εἶναι ἐλλιπεῖς καὶ ἀνεπαρεκτεῖς, οὕτω καὶ ἡ παρούσα ἐκδοσις τείνει, ἐνίοτε, νὰ παρουσιάσῃ ὡς γεγονότα ζητήματα ἀμφιβαλλόμενα καὶ ὑποθέσεις ἀναποδείκτους. Ἐπὶ παραδείγματι, ἡ παλαιὰ θεωρία τοῦ Vasilievsky, καθ' ἣν οἱ Ρῶσοι εἰσέβαλον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀμαστροίδα περὶ τὸ 839 καὶ ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι εἰσέτι συζητήσιμος, εὐρίσκει ἀπήχησίν τινα εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν σύγγραμμα (σ. 182). Ἐξ ἄλλου, ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι, ἡ Πριγκίπισσα τῆς Ρωσίας Ὀλγα ἐβαπτίσθη πράγματι ἐν Κων)πόλει (σ. 189, 195), δὲν δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ, ἀπολύτως, ὑπὸ τῶν πηγῶν καὶ συνεπῶς νὰ γίνῃ ὑφ' ὄλων τῶν εἰδικῶν ἀποδεκτός. Συζητήσιμος, ὡσαύτως, εἶναι καὶ ἡ ἐντύπωσις, ἣν δημιουργεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι, οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ὑστεροβούλως ἐπέδωκον νὰ κάμουν Ἑλληνας τοὺς Σλαῦους, τοὺς ὁποίους κατέκταν καὶ διώκουν (σ. 73—75, 79, 80, 216). Ἡ λέξις-κλεις τοῦ χρησιμοποιομένου κειμένου, ἐν προκειμένῳ, «*graikosas*», ἐρμηνευομένη ὑπὸ τοῦ σ. ὡς «*ποιούντες Ἑλληνας αὐτοὺς*» (σ. 81) σημαίνει, κατὰ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ κ. Γ. Τσάρα (BYZANTINA, 1 : 135 ἐ.) Ἑλληνικοποίησιν ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὸν τρόπον ζωῆς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ γλωσσικῶς. Αἱ πηγαὶ ἀποκλείουν τοιαύτην ὑστερόβουλον ἐθνικιστικὴν προσπάθειαν τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Τοῦναντίον, τόσον οὗτοι ὅσον καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέται τοῦ Βυζαντίου παρεχόρου ἀρκετὴν κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν εἰς τοὺς ὑποτελεῖς των (σ. 150—2). Ἄν οἱ Σλαῦοι ἐξελληνίσθησαν γλωσσικῶς καὶ ταχέως πῶς ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦτο συνέβη οὐχὶ κατόπιν ἐθνικῆς πίεσεως παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ τοῦ Κράτους, καθὼς ὁ κ. Obolensky τείνει νὰ πιστεύσῃ, ἀλλὰ τοῦ πολιτιστικῶς ἀνωτέρου περιβάλλοντος καὶ τρόπου ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας.

Ἀμφισβητήσιμος, πρὸς τοῦτοις, εἶναι καὶ ἡ ἀποψις τοῦ κ. Obolensky, ὅτι ἡ κοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἦτο διγλωσσος (σ. 138). Ἐλλείψει μαρτυρικῆς πηγῶν τοιαύτη γνώμη ἀποτελεῖ ἀπλῆν ὑπόθεσιν. Ἡ μόνη μαρτυρία εἶναι ἐν παλαιῶν σλαβονικῶν κείμενον καὶ τοῦτο ἐπιδεικτικὸν πολλῶν ἐρμηνειῶν. Ὑπῆρχον, πάντως, Θεσσαλονικεῖς κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, οἱ ὅποιοι πρὸς τῇ Ἑλληνικῇ ὀμιλοῦν καὶ τὴν Σλαβικὴν.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Obolensky εἶναι, ἀναμφιβόλως, ἡ καλλιτέρα ἕως τῶρα γενικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιτιστικῆς ἀνελιξέως τῶν Νοτιοανατολικῶν Σλαῦων.

Δρ. ΚΩΝ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ

* *

H. W. HAUSSIG, **A History of Byzantine Civilization** (Transl. by J. M. Hussey). London : Thames & Hudson. 1974. Pp. 448.

Τὸ παρὸν ἔργον — μετάφρασις τῆς δευτέρας Γερμανικῆς ἐκδόσεως (1959) — εἶναι ἐμπλουτισμένον μὲ 169 καλλιτεχνικὰς ὀλοσελίδους φωτογραφίας, αἵτινες ἀποτελοῦν, χωρὶς ὑπερβολὴν, ἱστορικὰ ὑπομνήματα τῆς Βυζαντινῆς ζωῆς καθ' ὅλας